

Дневник

(стенографски)

на

XIX^{-то} обикновено Народно събрание

Трета извънредна сесия

28. Заседание, понеделник, 31 юлий 1922 година

(Открито от председателя Н. Атанасов, в 5 ч. 15 м. след пладне)

Председателя: (Звъни) Моля, г. секретаря да провери присъстващите г. г. народни представители.

Заместник-секретар Ю. Вжков (з): (Прочита списъка. От заседанието съответствували следните народни представители: Ариф Агушев, Иван Ангелов, Юсуф Бергански, Димитър Благоев, Стефан С. Бобчев, Константин Бозвелиев, Атанас Буров, Петър Бяков, Григор Василев, Никола Габровски, д-р Тодор Гатев, Делю Георгиев, Георги Дамянов, Никола Дейков, д-р Петър Джидров, Михаил Донсузов, Али-ходжа Ибраимов, Никола х. Иванов, Христо Кабакчиев, Никола Кйосев, Никола Ковачев, Васил Коларов, д-р Неделко Колушев, Петър Кораков, Стоян Костурков, Ангел Кундалов, Мони Личев, Стефан Манов, Атанас Манолов, Неделчо Михалев, Александър Мицев, Иван Пандов, Христо Пенчев, Горан Петков, Тодор Петров, Стойне Ризов, д-р Марко Саларев, Никола Сапунджиев, Коста Сидеров, Иван Симеонов, Алекси Сираков, Христо Славейков, Щилиан Сокуров, Митю Станев, Янаки Тодоров, Владимир п. Томов, Желю Тончев, Йордан Урумов, Петър Филев, Хюсни Хасанов, Иван Цанков, Кънчо Чамев, Александър Чапрашиков, Крум Чапрашиков, Георги Юрданов и Юрдан Юрданов)

Председателя: (Звъни) От 216 души народни представители присъствуват 105. Има законния състав.

Обявявам заседанието за открито.

Съобщавам, че председателството е разрешило отпущане на следните народни представители:

На г. Георги Юрданов — 3 дни;

На г. Митю Станев — 2 дни;

На г. Захари Каменов — 7 дни;

На г. Хюсни Хасанов — 3 дни.

Има думата народния представител п. д-р Никола Сакаров.

Д-р Н. Сакаров (к): Натоварен съм от нашата група да прочета следната декларация: (Чете) „При подновяване заседанията на настоящата трета извънредна сесия на Народното събрание, на 24 юлий, министъра на финансите г. Турлаков заяви от името на правителството, че то не можело да приеме известната проект-конвенция на Междусъюзническата комисия по репарациите — в България касателно приходите от митниците и мините

след като е приело всички други искания на съгласените представителства. Той поиска от парламентарните групи, още в същото заседание, да кажат своето становище по поведението на правителството и изобщо по репарационния въпрос.

„Вместо парламентарните групи да започнат със своите декларации, яви се от името на широкосоциалистическата група г. Кръстю Пастухов, който, очевидно изразяващ мнението на останалите буржоазни парламентарни групи, заяви, че преди това било необходимо да се отговори на някои негови въпроси, които в същност се съдържаха в изложението на министъра и отговорите на които беха ясни за всекиго, който немаше за цел като Пастухова да прави диверсия и да иска частно съвещание за контакт между буржоазната опозиция и правителството“.

К. Пастухов (с): (Възразява)

Д-р Н. Сакаров (к): (Продължава да чете) „Така буржоазната опозиция се улесняваше в намерението ѝ да скрие още веднаж своето становище, а именно готовността и да пожертвува всичко, що би поискала Междусъюзническата комисия, за да получи властта“.

К. Пастухов (с): Нема да ви помогне и тази лъжа. Ние не сме за тайни заседания.

Д-р Н. Сакаров (к): (Продължава да чете) „Правителството се възползува от солидарността на буржоазната опозиция с казаното от Пастухова и призова отделни представители на групите в частно съвещание с обещание, че след свършване на това съвещание ще се открият публични разисквания в същото заседание на Народното събрание, преустановено за времето на съвещанието“.

К. Пастухов (с): Един ренегат може това да говори. Него сте избрали да ви чете декларацията.

Д-р Н. Сакаров (к): (Чете) „Но след свършване на създаденото по внушение от широките социалисти частно съвещание, правителството предложи да се вдигне засе-

данието, за да се дадела възможност на групите да се споразумеят по между си и да определят становището си по най-живнения въпрос за България“.

Председателя: Нема още решение. Чакаме ги още да съобщят.

Д-р Н. Сакаров (к): (Чете) „Срок за размисляне бил необходим на блока по въпрос, който не датира от последната нота на Междусъюзническата комисия, а от 1919 г., когато бе подписан договора в Нйойи, с който вече България бе заробена.“

„Въпреки нашите протести, заседанието се вдигна и не бе прието нашето предложение да се разгледа тоя въпрос поне в заседанието на следния ден, вторник, 25 того.“

Н. Пждарев (д): Отбегват критика. Защо не поставите въпроса на дневен ред, г. председателю?

Председателя: Чакате от небето манна да падне.

Д-р Н. Сакаров (к): (Чете) „В това последно заседание нашата група отново настоя да се разгледа тоя въпрос. Но и тогава, при определяне дневния ред за среда, 26 того, бюрото на Народното събрание и правителството, при благосклонното участие на целата буржоазна опозиция, не приеха нашето предложение, като се заяви, че въпроса за репарациите ще се разгледа в заседанието на 27 того, четвъртък.“

Председателя: Това е една лъжа.

Д-р Н. Сакаров (к): (Чете) „При определяне дневния ред в среда министър Турлаков, обаче, заяви, че въпроса не ще бъде разгледан и в четвъртък, и то защото господата от опозиционния блок още не били готови със становището си по въпроса — нещо, което те потвърдиха с мълчанието си“. (Възражения от центъра и левицата) „И така в четвъртък нямаше заседание, а в петък, 28 того, по наше настояване, въпроса се постави на дневен ред, но не на първо място, а на последно, за да не се разглежда в действителност. И до днес на нашите протести по тоя въпрос не се обръща внимание. След като неразглеждането на въпроса се постигна по желанието на буржоазната опозиция и със съгласието на правителството, в пресата на блока виновността за това се отдава само на правителството, като се заблуждават народните маси, че уж буржоазната опозиция искала да се разглежда тоя въпрос в публични заседания на Камарата“.

Н. Пждарев (д): Много се боите да не пострада правителството.

Д-р Н. Сакаров (к): (Чете) „Но и при тия лъжливи съобщения буржоазната опозиция, както досега, избегва да каже своето гледище по репарационния въпрос, защото с това иска да скрие своята готовност да изпълни исканията на комисията, стига да се добере до властта.“

„Парламентарната група на Българската комунистическа партия протестира най-енергично против тоя опит на буржоазния блок“.

От центъра и левицата: Хайде де!

Д-р Н. Сакаров (к): (Чете) . . . „и правителството да оставят твърдящите се народни маси в заблуждение за становището им по тоя най-живнен за тех днес въпрос и против желанието им да ги поставят пред свършени факти, като действуват в тъмнина зад гърба им, и стоварват върху тех огромната тежест на репарационните задължения. Парламентарната група на Българската комунистическа партия едновременно с това иска най-настоятелно въпроса за репарациите да бъде разгледан непременно публично в Народното събрание преди да се закрие настоящата сесия, за да поеме всека партия отговорността за своята политика“.

Н. Пждарев (д): И ние искаме да се разгледа този въпрос публично в Народното събрание.

Председателя: Има думата г. министъра на финансите.

Министър М. Турлаков: Г-да! Аз предлагам да се препреди дневния ред и да минем към т. 6.

Г. Данаилов (д): По този въпрос искат тумата; как така може да минаваме към т. 6 от дневния ред?

Министър М. Турлаков: Той си направи протеста. Този въпрос не е сложен на дневен ред.

Г. Данаилов (д): Как така не е сложен? Как председателя даде да се чете един протест не срещу правителството, а срещу буржоазната опозиция? Може ли да допуснете това? Народното събрание и правителството носят отговорността. Ние какво сме отговорни? Дайте да разискваме въпроса, сложете го на дневен ред.

Председателя: Има думата народния представител г. архистю Пастухов.

К. Пастухов (с): Както аз, така и от нашата група има подадени до г. г. министрите няколко въпроса, от които по-важните сж: въпроса за репарациите и университетския въпрос. Понеже научавам, че днес ще се закрие сесията на Народното събрание, аз повдигам наново тези въпроси и желая да им се отговори от надлежните министри, защото те сж от такова естество, че не искат никакво отлагане.

Дължен сжм да заявя, че когато повдигам въпросите спремо г. министъра на финансите не сжм искал да отбегна технико публично разискване, не сжм изхождал от съображение да се конкретизират, за да могат да бъдат разрешени. Винаги сжм целил положителен резултат, отколкото негативното държане, нагласено за агитации, но пакостно в чести случаи за интересите на нацията. И затова, ако министъра не е желал да отговори публично на тия въпроси, сжм настоявал да възприемете тази парламентарна практика, да се осветляват представителите на партиите по въпроси, които не всички могат да бъдат засенати в пленума. Това и стана. Присъствуваха всички представители на партиите от десни до леви, и ако това ние наричаме блок, в този блок участваха всички без представителите на земеделците, за които министъра на финансите заяви, че той ги пжк представлява. Там се развиха питанията, направени от мене и от разните други групи, и се взе най-накрая решение да се изкажем публично в Народното събрание, когато се постави въпроса на дневен ред, и това поставяне щеше да стане в четвъртък. Защо то не е станало — носят отговорността други. Ние сме настоявали, ние настояваме и сега и аз го заявих на г. министъра на финансите, че дори в такива времена, колкото и да е той отластен на уверенията на отделни някои представители за едно по-благоприятно разрешение на въпроса за репарациите, смегам го, че е по-полезно за страната, ако Камарата продължи своите заседания, за да може винаги да се чуе гласа на народа, защото знаете го, че друго е гласа на правителството, друго нещо е гласа на народа, даже когато има раздвоеност на мненията. Оня, който желае да се осведоми за настроението в една страна, той ще го намери не само във вота на Събранието, не толкова в изявленията на правителството, които се правят по дължност, колкото в изявленията на отделните партии. И това нещо щеше да бъде и ще е полезно за страната. Защото аз искам — като социалист го говоря това — да правим по-лека тази криза. Аз не стоя на това гледище да забъркаме положението на страната, за да докажем несъстоятелността на буржоазния строй да се справи с нещастията, които една война докарва. Ние сме за премахването на дневния строй и сме убедени, че това ще дойде. Но дължност е на всеки политик, от десния до крайния лев, да се справи с трудните моменти на настоящето и да се мъчи да посочи едно конкретно разрешение, защото отричането на дебатите ще влоши още повече положението на страната и то нема да докара до избавление, а може-би да докара до погубване нацията и до по-голям хаос. Пресен пример за това е Русия; тя, която искаше най-прето разрешение, тя, която бе поклонница на най-крайната доктрина, която отказваше плащането на дълговете, тя, която дори събори капитализма, днес пада на колена пред този капитализъм, днес чувствава положението на страната не розово, против нашата доктрина иска да излезе, като усвои друг начин на действие, като плува в един опортюнизъм. Това е нашето гледище и онези, които искат да хвърлят кал върху нас, върху нашата социалистическа доктрина, върху нас като българи и като социалисти, издават само своята партизанска злоба и по въпроси, където трябва да се гледа малко по-

нашироко и където една група, която има 40 души представители, трябва да чувствава в себе си по-голема отговорност за положението, а не да се явява само в ролята на агитатор. Не сме заблудения, не е лъжи, не с отрицания ще изкараме България от днешното положение. Който смета по този начин да действа, той е враг на народа си, той е враг на нацията, той ще я погуби. В туй отношение аз съм песимист. Аз не вярвам, че без една по-голема енергия от наша страна, страната ще може да излезе от това нещастно положение. И агитациите, които са основани на отричане, дебатите по всички въпроси, които желаят хаос в нашата страна, нема да му дадат хлеб единствено, нема да докарат облекчение, нема да премахнат репарационните вериги, а напротив, ще турят по-големи синджирани на нашата страна, обржча повече ще опасва нас всички ни, докато дойде най-после и националното ни погубване. И ако този въпрос се дадеше на разискване в пленума, аз щех да имам куража да се очертая като социалист за една конкретна политика, а не като един комунист, който иска отричането на дебатите, след като е видал в Русия докде това дебатирание докара страната и как сега отива надесно. Толкоз по този въпрос.

Аз искам да засега и друг въпрос с-питането си — университетския въпрос. Мене ми се чини, че г. министъра на просвещението или управляющия Министерския съвет бе дължен, докато трае сесията на Камарата, да се погрижи за правилното поставяне въпроса и за неговото разрешение. Не може да се протака по-нататък това положение на Университета, ако ние не искаме да правим пакост на българската наука и на нашите студенти. Колкото и да е скромна тази наука, все пак разработката на научните дисциплини непривидно трябва да следва своя път; колкото и да говорим против кекавостта на българската интелигенция, все пак нашето студенчество ще бъде един лост за развитието на нашата страна, и колкото повече затржяваме пътя към образованието, толкова по-малко ние даваме силите, които са необходими на нацията за нейното интегрално развитие. Не може, г. г. народни представители, с тази заядливост на министерството: „Аз не съм затворил Университета“ или с отговора на противната страна: „И ние не сме го затворили“, да продължава това състояние на хаос и да ставаме смешни ни-първо в очите на повече от 2 хиляди души студенти, голема част от които не са синове на сжестотелни родители, а на незаможни родители, които нека да вкусят от науката, да добият образование, за да бъдат полезни в живота за себе си и за народа; те ще ни се смеят. Вратите на Университета са затворени от месеци насам, куфарите висят; може-би заплати се получават, може-би канцеларии да функционират, но този бюрократически механизъм нас не ни интересува; нас ни интересува въпроса да се отвори Университета. Защо не се притече никой от наша страна на помощ на тези две сюржачи страни, които обтегат конеца, за да се скъса той? Нима не е възможно по един компромисен път да се удовлетвори страните, за да се отвори Университета и да могат българските студенти да продължават науките си? Нима трябва чрез деморализация на студенчеството, да подават махзари, да хвърлят някои заплашвания срещу своите професори . . .

Председател: Моля, свършете вече.

К. Пастухов (с): . . . или да се мъчим да дезорганизираме професорското тело — по този път да отворим Университета или по пътя на Апостола — да дирием професори от странство, . . .

Председател: (Звъни) Моля, г. Пастухов, свършете вече.

К. Пастухов (с): . . . от улицата, временно, под кирия, да може да се преподава нашата наука?

Председател: (Звъни) Свършете вече, г. Пастухов, времето Ви изтече.

К. Пастухов (с): Свършвам. — Аз мисля, г. г. народни представители, ако е верно съобщението на Министерството на просвещението, че всички други въпроси са разрешени — изключая въпроса за доцентите в юридическия факултет — тогава въпроса е твърде много предпаден за едно разрешаване и достатъчно е да се пре-

махне само капризът, амбицията или други съображения, ако имаме сериозно намерение да се отвори Университета, и уверявам ви, че той ще бъде отворен, . . .

Председател: (Звъни).

К. Пастухов (с): . . . а не да се тешим с това, че ще признаем идущата година семестри на ст-денти. Със скорострелни студенти и завършващи образованието, науката нема да спечели, ние ще създадем бюрократи много вредни за себе си и за държавата.

Прочее, аз настоявам да бъде разрешен този въпрос, желая неговото бързо разрешение. Министерството трябва да има инициативата правителството да се освободи от злобата, ако ми позволите този израз, за да не казвам от ината, да погледне по-обективно на работите.

К. Илиев (з): И професорите имат инат.

К. Пастухов (с): Турете и професорите — и те да намалат своя инат и да погледнат малко по-обективно и да изхождат от интересите и на професорите, и на студенчеството, за да можем да дойдем до едно по-добро разрешение на въпроса.

Ето тези въпроси и ред други чакат своето разрешение. Как в частности ще се разрешат, не съм аз арбитър да ги разрешавам; който ще стане арбитър, той ще ги разреши.

Председател: Има думата народния представител г. Никола Мушанов.

Н. Мушанов (д): Г. г. народни представители! Свикването на Народното събрание се чакаше от обществото за разрешението на два-три въпроса, които вълнуваха сериозно общественото мнение. Те беха въпросите от големо значение, национално и обществено. Имаште джрвия въпрос за репарациите. Втори един много важен въпрос, на който Народното събрание требаше да даде отговор, той е извършените политически убийства в промеждутъка, които направиха много тежестно впечатление на българското общество. Третия въпрос, който живееше още от миналата сесия, продължаващ още да тревожи обществото, е въпроса, засенат от г. Пастухов — университетския въпрос. Аз ще добавя друг един специално важен за столица София — това е поведението на министъра на просветата спремо училищното настоятелство в града, което е един скандал, небивал досега в България.

Ю. Вълков (з): И още един.

Н. Мушанов (д): Училищното настоятелство, избрано, утвърдено от съда, изпратено на утвърждение на надлежните власти за свикването му, и досега той институт, автономен и народен сред столицата, в очите на правителството и на министъра на просветата още не се е конституирал и не може да функционира. По тия въпроси, г-да, навремето ние направихме питання: има запитване за политическите убийства, има питане за училищното настоятелство. Питам ви като хора, които държите за Парламента — а ние всички сме такива, с изключение само на най-крайните, комунистите, които се стремят всекидневно да го компрометират — питам ви аз вас, земеделската група, която държи също на Парламента, — можем ли ние днес да си отидем и ще ли сме изпълнили нашия дълг като народни представители пред тоя народ, когато по трите най-важни въпроси, за които ние свикахме Народното събрание, и досега не сме дали абсолютно никакъв отговор. Сжгласете се, г-да, че тези въпроси не са шеговити. Ние не можем да дадем отчет на никой гражданин отивайки си от тук, когато ни запита: защо се събрахте, на кой въпрос отговорихте от всички онези въпроси, които вълнуват общественото мнение? Нима въпроса за углавното сждопроизводство беше важния въпрос, който караше вас, хора, които си оставихте земеделските работи да дойдете тук зарад 15 дена? (Оживление всред земеделците)

Председател: Моля, тишина, г-да.

Н. Мушанов (д): Г-да! Недейте се сме. Въпросите не са смешни, за да предизвикват смех. — Защо г. министъра на просветата не е тук, за да даде отговор на питането? Ако той се готви да заминава за Бразилия, нима

не можеше с един ден да съкрати тия си готвеня за Бразилия, за да дойде тук един ден, да почете Народното събрание? Или непременно трябва да отиде да вземе от бразилските бизони ум, за да разреши тук университетската криза и въпроса за Софийското училище настоятелство?

Председателя: Ей че умни приказки говорим!

Н. Мушанов (д): Или, г-да, икономията, която иска да направи г. министъра на финансите, като ни накара днес да съкратим заседанията си, за да спести 1—2 милиона лева, трябва да ги изяде един министър на просветата, за да отиде в Бразилия? Ами, г-да, тия въпроси съществени! Защо искате днес да закрийте сесията, без да разрешите вие големите въпроси и без да отговорите на питанието и запитванията, които ви съотправени? Продължете сесията и накарайте г. Омарчевски да стои тук; аз съм уверен, че той може да бъде полезен и за себе си и за държавата и да спести милионите — 3—4 — които ще се харчат за Бразилия. Продължете сесията, за да разрешите тия въпроси, които не чакат отлагане! Ето защо, г-да, мене ми се чини, че сега по тия въпроси вие сте длъжни също да се запитате, както и ние.

За да свърша, ще кажа две думи и по въпроса за репарациите. Ами ние си отиваме, г-да, и по въпроса за репарациите пред каква цел сме днес? Излизат комунистите и ни четат една анатема, „буржоазен блок, дружбаши — всички вие избегвате да разрешите въпроса“. Като че-ли ние всички сме отговорни за тая работа! Аз не се очудвам никак на поведението на комунистите. Те от всека сламка искат да коват стрели срещу буржоазия, срещу демократия, срещу дружбашки съюз. Те съвсем добри в ролята. Но, г-да, истината къде е? Когато тук въпроса за репарациите се повдигна, г. Ляпчев иска думата и излезе на трибуната да говори. Г. министъра на финансите поиска въпроса да се спре. Повика тогава представители на целата опозиция, на целия Парламент; ако се не лъжа, там присъствуват и представители на комунистите.

К. Пастузов (с): Той нищо не е казал.

Н. Мушанов (д): Да, нищо не е казал. Продава се само чалъм тук пред народа, а в същност където трябва да се говори, само се мълчи. Защо сега и г. председателя ни казва: по въпроса за репарациите никой не говори? Говорете! Поставете на дневен ред въпроса! Има ли друга държава в положението, в каквото сме ние: да си отива Парламентът тогава, когато именно трябва да се работи?

Н. Георгиев (з): Кой докара туй положение?

Н. Мушанов (д): Че кой въпрос повече възбува днес и правителството, и народ, и общество, г-да, отколкото въпроса за репарациите? А Парламентът — той е дело на демократията, ние собственно трябва да държим за него — има своето двойно значение.

Некой от земеделците: Парламентът е дело на народа.

Н. Мушанов (д): Първото назначение на Парламентът е да прави закони, но едно от най-важните му назначения в конституционните страни е да контролира управлението, и затуй го искат да бъде парламентен, постоянен. И днес ние Българския Парламент в една демократическа държава, който не е могъл да си каже думата тук по репарационния въпрос, си отиваме! Г-да! Действително ние замиряме като държава и всичките ни институции замират, защото не сме в състояние да им дадем кръв и живот. Тогава няма защо да се съвдим. Вие искате да убийте сами институтите, които съвсем в нашата държава. Недейте тогава обвинява нас, недейте лови нас! Ние сме били винаги готови и искахме да дебатирате. По тия въпроси тайна няма; никаква тайна не трябва да има; те съществени са за България. . . (Взражения от земеделците) Нема защо да негодувате, аз говоря и за вас, и за нас, говоря за Парламентът който вие длъжете да повишите, а не да го понижите, за да имат комунистите сега удоволствието да ни се надсмиват.

От комунистите: Хайде-де!

Н. Мушанов (д): Като се върна за вашето управление, то е друго.

Председателя: Моля, завършете.

Н. Мушанов (д): Завършвам. — Ето защо, аз дължа да отблъсна обвиненията какво демократи, буржоазен блок не желали да дебатират тия въпроси, най-важния въпрос досега — репарационния въпрос. Г. Ляпчев бе излезъл на трибуната, всички щеха да излезат да дебатират. Вие не пожелахте да поставите въпроса на дневен ред; ние нямаме сила да ви накараме да го поставите. Но впоследствие икономисайте милионите, които биха отишли към Бразилия, дайте възможност на Парламентът да дебатира тук тия въпроси, и мене ми се чини, че там правителство и министър може да вземат сила, защото въпросите съвсем български, народни, те не съществуват на партия, нито на правителство. А когато вие избегвате от тях и не ги поставяте, ще бъде грех, ако не престъпление, да обвинявате нас, които сме неприщом — ние искаме по тия въпроси да се произнесем.

Председателя: Има думата народния представител г. Димитър Христов.

Н. Георгиев (з): От името на коя група ще говори г. Христов?

Председателя: Питайте го.

Д. Христов (о): Трябва да се удивляваме на тактиката на г. г. комунистите, които по един тук съдебно-сен въпрос, в такава ургено и безпокойно време, се отнасят с такава лекост и с такава повърхностност. Техните усилия не съвсем насочени да съдействуват, да спомогнат за едно по-рационално поставяне на репарационния въпрос, за едно по възможност по-изгодно разрешение на този въпрос за интересите на страната. Не! Не е този мотив, той малко ги занимава. Техния мотив е един: да внесат колкото е възможно повече смут между своите избиратели и повече заблуждение за чисто партизански цели.

Г. г. народни представители от комунистическата група! Репарационния въпрос нема да бъде разрешен в интересите малко-много на България с общи положения, той нема да бъде разрешен с туй, ако вие ще се обърнете към буржоазията с лексикона, който ви е приспел. Ще трябва да бъдат посочени конкретни решения и мнения, на които вие най-много настоявате. За големо съжаление, нито сте способни, нито ще направите това — конкретно да посочите пътя, по който трябва да се върви, за да се получат практически резултати. И така шаблонно, към които постоянно вие прибегвате в борбата си, не е против дружбашното правителство, на което вие без да щете дори сте съюзници, но борбата ви е насочена срещу нас. Ние можем всека минута да дадем отговора си по репарационния въпрос и по репарационната криза. Ние не се бояхме да изнесем нашите мнения по този въпрос.

В среда вечерта, срещу четвъртък, когато се нареждаше дневния ред, от вашата среда излезе инициативата, щото въпроса за репарациите да бъде поставен на дневен ред за следното заседание и ние заедно с вас гласувахме, щото той да бъде поставен на дневен ред. Той не биде поставен, заради туй защото г. министъра на финансите и болшинството от Народното събрание не пожелаха — не ние избегнахме, те избегнаха.

Г. г. народни представители! Ако действително е въпрос да се допринесе нещо към разрешаване на тук страшната репарационна криза, е добре, аз правя предложение, от името на нашата група . . .

От земеделците: На черния блок.

Д. Христов (о): . . . — това каза и г. Мушанов — дайте да прекъснем дневния ред по всички други въпроси и да пристъпим веднага към разискване и то още сега по репарационния въпрос. Г. министъра на финансите и вие, болшинството, нема да се съгласите, ние обаче отхвърляме по един енергичен начин клеветата, която иде от вашите другари, от вашите съюзници, г. г. дружбаши — г. г. комунистите.

Г. Колев (з): Престъпленията си само не можете да отхвърлите.

Д. Христов (о): Г. г. комунистите, следвайки своята тактика да вербуват, колкото е възможно по-голям калабалък, калабалък на невежество и на заблуждение — подчертавам тия думи — казват: — г. Сакаров, техният *porte parole* в дадения случай, казва: вие, черния блок, се страхувате да изкажете вашето мнение и затуй не сте съгласни да дебатирате въпроса. Нашето мнение е ясно, г. Сакаров, г. г. комунисти, и г. г. дружбаши.

И. Вълков (з): Кажете го.

Д. Христов (о): В две думи, ето какво е: репарационната криза, ако дойде в такава остра форма, ако репарационния въпрос дойде в такъв остър фазис, причината — това сте вие и правителството, което по един невежествен начин . . . (Възражения от земеделците и смех веред комунистите)

Н. Георгиев (з): (Ржкоплеска подигравателно)

Ю. Вълков (з): Не Ви е срам! Това го говори един будала като теб! Причината сте вие!

С. Радев (з): Престанете вие с вашите глупости!

Ю. Вълков (з): Причината сме били ние! Тепегйози, такива! И вълка почна да плаче за умрелата овца. Безсрамници!

Председателя: (Звънни) Моля тишина, господа.

Д. Христов (о): Г. г. народни представители! Аз лично за себе си ще кажа, като наблюдавам как репарационната криза се развива, не мога да не изнеса това, което чувствавам аз в себе си, в душата си. (Възражения от земеделците). Репарационната комисия дойде в България, както нееднократно прави своите декларации, не за да разстрои икономически България и да я обжрне в една колония, както казват: тя дойде да съдействува за материалното възсъздаване на България, защото само еж за сиването на материалните и икономически сили на България, тя, като кредитор може да удовлетвори своите интереси.

Некой от земеделците: Ето *porte parole* на Антантата!

Д. Христов (о): Репарационната комисия в продължение на две години правеше публични декларации, че тя има добрата воля да сътрудничи на българското правителство. Това сж фактите и за тези факти трябва да държите сметка, ако искате да правите конкретна и истинска политика. (Възражения от земеделците)

Г. г. народни представители! Против чрезмерните искания на Репарационната комисия винаги ние ще бъдем сплотени до един от десницата до широките социалисти . . .

Б. х. Сотиров (к): Ето *porte parole* а и на широките социалисти!

Д. Христов (о): . . . — изхвърлям г. г. комунистите — под знамето на тези национални интереси. Но въпросът е доведен до туй положение вследствие на вашата гламава политика.

Г. Колев (з): Това сж последствия от вашата гламава, от вашата предателска политика. Безобразници! Мрженици!

Н. Георгиев (з): Г. Христов! Защо се не засрамите? Вие докарахте България до това положение. Засрамите се от сурата си! Погледнете какъв сурат имате! Народа сте гнус, като ви гледа тук, и вие сте дошли да казвате тук, че други докарали, това нещастие на България!

Д. Христов (о): Г. г. народни представители! Прочее, ако репарационния въпрос е влезъл в такава остра криза, дължи се на туй, че правителството вследствие на своята финансова и своята стопанска политика сееше вжтре в страната и на вжн недоверие. Само вжрху базата на доверието ние можем да очакваме и сега и в бъдеще облекчение на тежките репарационни задължения. Ако правителството, като защитник на интересите на държавата докара работите дотам, че трябва да отсжпим

крупни наши приходи, и да ги залагаме, това показва само едно, че неговата политика е претжрпела пълно банкрутство и при един нормални отношения, при едно нормално развитие на политическия живот и ако действително Парламента не е фикция, но един фактор в политическия народен живот, нема друго заключение за правителството освен да си вжрви.

От земеделците: А-а-а!

Ю. Вълков (з): Безсрамници! Посипете главите си с пепел и идете в джендема. Димитжр Христов, бивш министжр, говори туй! Вашата, разумна политика докара България до това положение!

Председателя: Има думата народния представител г. д-р Йосиф Фаденхехт.

Д-р Й. Фаденхехт (р): Г. г. народни представители! Протеста, който прочете г. Сакаров от името на комунистическата партия, против правителството и против буржоазната, както той я нарече, опозиция по въпроса за репарациите, предизвика изявленията на партийните групи в Камарата, защото ние се намираме в последния ден на извънредната сесия. Аз дължа от името на парламентарната група, от която изхождам, . . .

От земеделците: На блока.

Н. Георгиев (з): Защо се срамуват да кажат от името на блока?

Д-р Й. Фаденхехт (р): . . . да заявя, че отхвърлям с вжзмущение твърдението на комунистическата група, че Радикалната партия, която те включват в буржоазната опозиция, е искала в тжмнина да бждат замжлчани вжпросите, за която беше свикана извънредната сесия, специално вжпроса за репарациите. Нашата група, настояваше и тук и в частното събвещание с г. министра на финансите, в пленума да бжде разискван вжпроса за репарациите. Обаче, не беше в нашата власт да предизвикаме тези публични разисквания, щом като г. министжра на финансите, правителството и болшинството, което го поддържж, не пожелаха да се сложи на разискване репарационния вжпрос. Аз не мисля, че беше да бжде от вреда за България, ако този вжпрос беше разискван тук публично. И се чудя, защо г. министжра на финансите, когато пржв направи своето изложение по този вжпрос, завжрши своята реч, с един апел към опозиционните групи, да дадат своето съдействие за разрешаването на вжпроса и за неговото осветление, а по-сетне, когато той чу в частното събвещание мненията на представителите на опозиционните групи, намери за по-изгодно за правителството или за вжпроса, който имаше да се разрешава, да се избегне публичното разискване. Аз мисля и твжрдя това, че туй беше една грешка. Виждаме, че навред в победените държави правителствата тжрсят подкрепа в парламентите, в единодушното схващане на вжпроса, в категоричното и откровено изявление на отделните групи, което тук не можеше да бжде друго, освен в смисжл, че исканията на Репарационната комисия, както те сж предявени в последната нейна нота, сж искания до абсурд невжвозможи. Ние в туй отношение, щехме да бждем единодушни всички представители, и на правителствено болшинство, и на опозиция, обаче щехме да имаме свободата да констатираме, че вжв воденето на преговорите сж се допуснали известни тактически грешки, които сж докарали туй положение, което требваше да спасява г. Турлаков, който замества отсжтстващия комисар на правителството.

По вжпроса за репарациите нека сега когато Камарата си разогива да си кажем думата в българския Парламент. И аз мисля, че в това отношение мога да изкажа мнението на всички народни представители, които тук заседават, че искането България да плати 112 милиона златни лева, . . .

Г. Данаилов (д): Само за една година.

Д-р Й. Фаденхехт (р): . . . е едно искане, както казах, до абсурд невжможно и онези, които го предявяват, не могат да не сжзнават това, и щом като не могат да не го сжзнават, и ние не можем да не допуснем, че това не сж хора неразумни, в такъв случай аз не мога да намера

друго обяснение в това искане освен в него да сжзра едно заявление, че просто комисията смета за невъзможно по-нататък да третира въпроса с правителството.

От земеделците: Само сже черния блок! (Глъчка)

Председателя: Моля, тишина, г-да.

Д-р Й. Фаденхехт (р): Ако е верно изявлението на г. министъра на финансите, че преговорите ще могат да продължат, толкова по-добре. Обаче аз констатирам, че репарационната криза е дошла до едно положение, което, за да може да бъде поправено, ще трябва правителството да направи жертвата, която прави всеко правителство, когато то друго-яче не може да разреши въпроса: репарационния въпрос трябва да коштува на България не едно правителство, а два, три и четири кабинета заслужава да бъдат пожертвувани, за да може най-сетне онези, които искат да наложат своята воля над нас, като победители, да разберат, че България не е в състояние да понесе онези тежести, които сж-вписани в мирния договор. Нема друго средство за една страна, освен да жертвува своето правителство, да жертвува редица правителства, за да могат да се убедят чужденците, че или те трябва да поемат отговорността да залечат независимостта ѝ, или да се примирят с действителността и да намалят исканията си до разумния минимум, до онази възможност, която може да им даде право да искат от България плащания за некакви обезщетения. Толкова по този въпрос.

А. Янев (з): Това требваше да мислите, когато разрешавахте износ на костенурки, на саздарма, на пастарма.

Д-р Й. Фаденхехт (р): Г. г. народни представители! Като се присъединявам към онова, което се каза от преждеговорившите, че очакванията на българското общество от тази извънредна сесия се сжвършено осуетиха, аз искам да подчертая, че се осуетиха главно за туй, защото се очакваше, че тази сесия на Камарата ще докара разрешението на университетския въпрос, този въпрос, който интересува културата на България, с който ние станахме смешни пред културна Европа.

От земеделците: С вашият инат.

Д-р Й. Фаденхехт (р): . . . този въпрос и днес остава неразрешен, в тъмнина. Изявленията на г. министъра на просветата, които тжкмеше да прави пред Народното събрание, не се направиха, и аз мисля, че ние днес се намираме в същата тъмнина относително намеренията на правителството, в която се намирахме преди да бъде свикана извънредната сесия на Народното събрание.

Сжжялявам, че правителството не намери възможност да отговори на запитването за убийствата станали напоследък в страната, по които убийците, авторите и досега не сж открити.

Н. Георгиев (з): Вие убихте цела България.

Д-р Й. Фаденхехт (р): Сжздаде се една патегната атмосфера, при която никой от нас днес не се чувствува сигурен, че ще може да замръкне, или да сжмне жив. Тази атмосфера трябва правителството да я разсее сже своите дела и сже залавяне на убийците, стуряне край на тази убийствена, мафиотска атмосфера, която трови страната.

Г. г. народни представители! Като отхвърлям с възмущение неверното твърдение на Комунистическата партия, че и Радикалната партия заедно с другата опозиция е искала тъмнина по репарационния въпрос, аз сжм дължен в същото време да констатирам, че официоза на българското правителство, на който почетен главен редактор е министър-председателя, си позволява да хвърля неочакватими клевети върху опозиционни партии, върху техни представители и да твърди, както последния брой на „Земеделско Знаме“, че представителите на „черния“ блок, Ляпчев, Маджаров и Фаденхехт, в среда вечерта били подали некакъв махзал до един чужденец по репарационния въпрос, в който те сж искали, щото да бъде обложено земеделското население повече, отколкото е обложено сега.

От земеделците: Лъжа ли е?

Д-р Й. Фаденхехт (р): . . . и че това било посочено като разрешение на въпроса. Това е неочакватима клевета, която с възмущение отхвърляме, една измислица, за която авторът ще отговаря пред сжда. (Възгрявания от земеделците)

Председателя: В. „Препереч“ ще ви донесем да прочетете.

Има думата народния представител г. Тодор Луканов.

Т. Луканов (к): Г. г. народни представители! Ние сме принудени да прибавим няколко думи към декларацията, която се прочете тук от нашия упълномощен за това другар. Принуждават ни към това обясненията и възгряванията, които правят господата от центъра на нашата декларация. Некои от тех нарекоха клеветата твърдението в нашата декларация, че те сж станали причина да се избегнат дебатите по тоя голем и важен въпрос, който представляват репарациите; те отхвърлят с възмущение тая клевета.

Но, г. г. народни представители, не виждате ли вие, че още когато трябва да се произнесат по повдигнатия с нашата декларация въпрос, господата се заемат с избиращането и на протеста, който ние правим. Ние заявяваме, че това, което стана по въпроса с репарациите тук, е една работа противонародна и, както виждате, в нашата декларация ние протестираме за това, дето Парламента с разотива, без да поемат даже, призовани за това, изрично, политическите групи в него отговорността по този въпрос. Ние отиваме в средата на народа без да може да се знае каква е тази отговорност, защото не се знае какви сж били нашите мнения по тоя въпрос, с изключение на мнението казано тук от страна на правителството и на мнението на Комунистическата партия, което е известно, но което не бе пжлно, и което тук имаще да се пжпжлни с една редица финансови мерки, в състояние да допринесат за разрешението на репарационния проблем, ако той вжобще е разрешим при сегашните условия. Какво означава обстоятелството, че вместо да се защитават за това, че станаха причина да не се открийт тук дебати, господата правят една диверсия, която се сжстои в това: когато учителя ви пита в училището на урок по зоология за камилата, вие като не знаете нищо за камилата и искувате да получите нула, една лоша бележка, разправяте за мравката, за която знаете. Защото поведението на господата е таквоя. Ние поставяме въпроса за отговорността тук не само по репарациите, но преди всичко по това, че избегвате да поемете отговорностите си, като кажете открито и ясно на народното вашето мнение по въпроса за репарациите. Когато поставяме въпроса така вие казвате: университетски въпрос, политически убийства и т. н. Г. г. народни представители! Това е една диверсия и ако тази диверсия днес е факт, нитаме ние, може ли да се нарече клевета това, което ние твърдим в нашия протест? Та, г. г. народни представители, факта е от онзи ден факт всеизвестен. Амй че той е регистриран не само в протоколите на Народното събрание, а и в целата преса. Не е ли верно едно, че след като тжк сжвсем неочаквано за всички нас по един законопроект за данжка върху хазартните игри се направи от финансовия министър изложение по този повод по въпроса за репарациите и когато министъра на финансите покани всички групи да се изкажат, не е ли верно, казвам, че вие заявихте, какво не сте готови да кажете мнението си по този въпрос? Това нещо е една декларация протоколирана в стенограмите на Народното събрание.

Председателя: Те чакаха да се подготвят.

Г. Данаилов (д): Ляпчев беше на трибуната.

Т. Луканов (к): Е добре, ние сме свидетели на едно заявление, че не сте готови по един въпрос, който сжществува от три години насам на главата на българския народ и който днес заднес е най-големия въпрос (Ржкоплескане от комунистите). Когато вие заявихте, че не сте готови, вие не се задоволявате само с това, а вие направихте и нещо друго. Вие казахте: първо, трябва да ни се даде време да помислим, второ, нека се турим в контакт с правителството и трето, нека поговорим зад кулисите. И вие поисквахте една среща зад кулисите на Парламента, за да говорите по този колосален въпрос за нацията, която се слага и публично се третира в

нашата страна вече от три години насам. Е добре, не е ли верно, тъй също, че там, в това заседание заседание, вие заявихте, че при обясненията, които ни дава сега г. финансовия министър тук в тази стая, стават излишни дебатите в Парламента?

Д-р Й. Фаденхелт (р): Не е верно!

От комунистите: Верно е!

Т. Луканов (к): Не беше ли там г. Кабакчиев, който е член на тази комисия?

К. Пастузов (с): Верно е, че вашия другар Кабакчиев е мълчал през всичкото време и верно е, че се взе решение да се разгледа въпроса в четвъртък. Това е верно, а оттам нататък всичко е лъжа. Кабакчиев не е обелил нищо дума.

Председателя: (Звъни) Моля, тишина, г-да!

Т. Луканов (к): Трѣбваше да присъствава нашия другар в тази комисия, на която той е член — защото беше повикана комисията по Министерството на външните дела, а Христо Кабакчиев е член на тази комисия — и трѣбваше да присъствава като осведомително лице при обясненията, които там ще се дадат. И когато тази дума се каза, той трѣбваше да протестира за това, че нема да станат дебати. И тогаз верно е, че поставени при такъв един протест, господата казаха: а, не, не, в Парламента ще се занимаем. Не е ли верно по-нататък това, което ние излагаме в протеста, че ние повдигнахме въпроса тук, в пленума, и той се постави на дневен ред, но едвам за петък, и то последна точка, с явното намерение да не се достигне до него? Не е ли верно това, което се каза в нашия протест, че преди да се постави на дневен ред, гласуваха против нашето предложение всички групи в този Парламент? Ами че това сѫ факти, които съществуват в стенограмите на Народното събрание и тоя, който се опита да ги отрича, явно не е в състояние да каже нищо друго.

Г. г. народни представители! От тук, от средата се казва, че въпроса наистина е много голем, въпроса наистина е много парлив за нас, но че нашето мнение е било едно мнение с общи думи говореще по репарационната проблема. Е добре, аз имам повелителен дълг да съобщя, преди всичко, че ние настояваме за тези дебати с две цели: първо, да поеме отговорността всеки един от вас сега, когато отивате при масите на народа. И когато нашия форум на всички групи, когато този съд, защото е народен съд, трѣбва да каже своята дума пред нас всички, като отговорници пред този голем исторически въпрос, днес вие трѣбваше действително да отидете там с една дума, която ви ангажира тук, в Парламента, който вие наричате свещен. Но вие, когато говорите, че ние елиминираме Парламента, че ние не даваме много пари за него, вие сами констатираме, че Парламента вие се е снушил, че той е вял и негоден, че той не може дори да постави проблемата и да ангажира тези, които го съставят, че той не само не може да разреши проблемата, но че той дори не я поставя. Когато имате една буржоазия, която като почнете от комунистическата група надесно с последния си човек е в това състояние, че нейния Парламент да не може не само да разреши най-страшния проблем на нацията днес, но и да не може да го постави на разсъждане, този ваш Парламент, бждете уверени, нема нужда от минирание, той е счупен, пробит.

От комунистите: Много верно! (Ръкоплескане)

Т. Луканов (к): Това е.

Втората причина, по която ние искаме да се постави тук на разсъждане въпроса, е следната: комунистическата парламентарна група, за която вие много често говорите, че разрешавала проблемите с общи думи, не излезе пред народа — тя искаше от тук да започне това — с една програма на финансови мерки. Комунистическата партия ще ви представи една редица финансови мероприятия, с които тя ще ви отговори на репарационния проблем, така репарационния проблем не може да получи своето разрешение, страната не може да понесе това, което мирния договор ѝ налага. Против този мирен договор трѣбва борба, трѣбва една революционна борба

на трудящите се маси. Но ако трѣбва да се изпълнява мирния договор и дотолкова, доколкото той ще се изпълнява, то неговите последствия трѣбва да бъдат понесени от отговорните за мирния договор, следователно, виновниците за войните и тези, които имат, трѣбва да платят това, което се дължи по репарационния въпрос. (Ръкоплескане от комунистите). И тази система от мерки, с които трѣбва да се таксува капиталистическата класа в тази страна, селска и градска, без да могат да се повърнат в пълнен размер към фонсоматова задълженията, които ще се наложат, вие ще хте да я чувате тук. Вие отказахте да направите това и казвате, че Комунистическата партия си служела с общи думи. Г. г. народни представители! С общи думи си служите вие.

Председателя: Завършете, г. Луканов.

Т. Луканов (к): Моля, спокойствие; сега свършвам.

Ние заявяваме, че българската буржоазия, която днес е толкова неспокойна, когато ние с олимпийско спокойствие хвърляме нашия протест тук и нашето искане да се дебатират и която не може да стои на местото си, а прекъсва и провокира през всичкото време, ние заявяваме, казвам, на тази буржоазия, че тя говори с общи думи. Защото тя казва, че не може да се плати — и свършено. Но когато тя казва това, в кулисите, в кулоарите, тя се приготвяла да плаща и как още? Чрез чужди труд, чрез чужда кесия, чрез пената на залжка на пролетарското дете и пролетарската майка, затова, защото буржоазията е готова да плаща, защото тя ще трѣбва да плаща и ще иска да плаща, но със залжка на пролетарското дете и пролетарската майка. И затова тя и днес мълчи и употребява само общи фрази: „не трѣбва да се плаща; трѣбват, г. г. народни представители, по-салонни хора да се разговарят със сжлашенската комисия“. Е добре, г-да, ние заявяваме пред българския народ на всеуслышание чрез това наше искане днес: дайте дебати! Ако трѣбва да заседаваме цел месец, ще го направим; ако трѣбва само един ден, нека той се даде. Тези дебати сѫ необходими. Ние ще кажем нашата програма, нашите искания; но ако вие не направите това, вие, които причините отстранението на дебатите, вие, болшинството, от които зависи това, вие и днес, в този час, носите пълна отговорност за немането на дебати по този толкова голем, страшен и тежък за нацията финансов въпрос. Ето защо нашия протест е искане да има дебати. Вие виждате, че втората част е: дайте дебати; ние сме готови за тях. (Ръкоплескане от комунистите)

Председателя: Има думата народния представител г. Костадин Ковачев.

К. Ковачев (з): Г. г. народни представители! Мене ми направи лошо впечатление центъра, дето тъй се нервира, защо не се било позволило да се дебатират по въпроса за репарациите. Аз се чудя, дали с дебати ние бихме заплатили дълговете на България пред Репарационната комисия. И ако това с дебати, със сухи приказки хей тъй от трибуната би се платило, аз бих се сжгласил една година да приказваме. Но аз ви питам: с дебати ще платите ли? Когато се събират пари от данъци или пък ви се поискат пари, вие ставате чужди подланици, туряте чужди фирми пред вашите банки, а тук искате с дебати да плащате дълговете. (Ръкоплескане от земеделците) Срам и позор за вас! Вие искате да дебатирате тук не за да плащате дълговете, а за да вземете и последния грош на народа. Срам и позор за туй ваше искане! Вие изгубихте приказката си. Вземате тук парите на народа, за да дебатирате, но защо не ни позволите да вземем от вас пари? Лайте пари, да платим и ще се отървем от репарациите. Но вие не давате пари; вие казвате, че ние нема да платим. Кой е крив за тези репарации, кой е крив за тези борчове? Турлаков ли, грудата ли тук, която беше против войните? Вие сте виновниците. Но ние и целия български народ трѣбва да съжаляваме, че не ви одрахме кожата навремето, за да се отървем от вас. Вие останахте тук, в Парламента, още да носите проклятието на народа. (Ръкоплескане от земеделците) Той ще ви плати, той държи добра сметка за вашите деяния.

От центъра: Ей-й-й!

К. Ковачев (з): С дебати ли вие ще плащате борча на България? Дайте пари да платим; с дебати не се плаща.

Вие ще платите, но ние сме виновници, дето навремето не ви заставихме да платите, та не сега да вдигате глава и да карате пак българския народ към катастрофи, към проклетия. Черен блок образувате! Образувайте го! Той не е от днес. Този черен блок забради хиляди жени със черни забрадки, той остави костите на българския народ по бойните полета от 1912 до 1918 г. И вие не се срамувате от народа, че сте дошли пак да повтаряте онуй, което толкова много пъти е повтаряно. Засрамете се!

Т. Теодоров (о): (Вжзразява нещо)

К. Ковачев (з): Г. Теодоров! Ти си най-големия грешник. Мълчи! (Вжзразения от центъра) Ти започна началото на погромите на България, ти си най-големия виновник и ти ще носиш позора. Така е. Дебати за плащане борчовете по репарациите! Не ви е срам!

Т. Теодоров (о): Вашите водачи сж предатели и шпиони. Добронолци!

К. Ковачев (з): Правителството, земеделската група не знаела какво да прави, как да плати борчовете! Аз знаа, че земеделския народ, който лежа по оконите и мря като добитък, той плаща и той ще плаща. Ние нема да кажем, че нема да плащаме борча. Ние ще го платим, но вие направихте този борч към Комисията по репарациите. Ще дебатирате да искате нещо. Г-да! Комисията, чужденците познават какви сж податните сили на българския народ. С дебати не ще ни простят, но те ще ни простят, защото знаят, че ние още преди войната чукахме по техните врата за земи и ги правехме. Недейте мисли, че ще дойдат да ни одушат. Вие не се боите за нас; вие се боите за вашите банки и за тех плачете. Дано кажат: прощаваме, не щем репарации. (Ржкоплескане от земеделците) Тъй е, г. Теодоров. Вие не плачете за народа; вие плачете за вашите кесии, за вашите банки. Но народа ще си каже думата.

Т. Теодоров (о): С това вие окуражавате чужденците да искат и те ще мислят, че у буржоазията и у банките има пари, и че тя може да даде. Вземете всичкото! То нема да стигне нито за една година да се платят репарациите.

Председателя: Моля, г. Теодоров, потърпете малко.

К. Ковачев (з): Какво ни казва г. Христов, какво ни казват другите, които говориха? Имаме, казват, и други важни въпроси за разглеждане. Какви сж те? Ами, казват, Университета да отворим. Г-да! Не ви е срам! Засрамете се! Ние ли затворихме Университета, правителството ли го затвори? Вие го затворихте и от банките вие днес плащате заплати на професорите, за да не отворят Университета, и днес българските студенти стоят вжн и ще сждем принудени да им признаем семестрите. Не е ли верно, че банките плащат тройни и четворни заплати на професорите, за да стоят вжн? Вие сте разбойници за българския народ. Вие изядохте българския народ. Вие казвате, че на Университета били турени катанци. Министъра на народното просвещение ли ги тури? Вие ги турихте, за да свалите правителството. Но българския народ си знае работата и той ще изсипе позора над вашите глави. (Ржкоплескане от земеделците)

Председателя: Има думата народния представител г. Методи Хранов.

М. Хранов (л): Г. г. народни представители! Нема съмнение, че протеста на комунистите . . . (Пререкание между Т. Теодоров и некои земеделци)

Т. Теодоров (о): И вие бехте с нас.

Председателя: Моля, г. Теодоров, дайте възможност на г. Хранова да говори. Всички групи се изказаха; дайте възможност и на г. Хранова да се изкаже.

Некой от земеделците: Той нема право да говори.

Председателя: Народен представител е и ние трябва да го изслушаме.

Имаме думата, г. Хранов. (Шум всред болшинството)

М. Хранов (л): Г. г. народни представители! . . .

Некой от земеделците: От коя група ще говорите?

Друг от земеделците: От групата в „Славянска беседа“!

Председателя: Той е народен представител — представлява една група.

Н. Георгиев (з): Той представлява „Славянска беседа“. Нема какво да говори. Какво ще говори? Не го е срам!

М. Хранов (л): Г. г. народни представители! Протеста на комунистическата парламентарна група очевидно е безпредметен, защото почива на едно неистинско положение. Аз сжм дължен да констатирам, че никой от буржоазните парламентарни групи от Народното събрание не е избегнал да говори и не е искал да се избегне поставянето на дневен ред въпроса за репарациите. . . .

Н. Георгиев (з): А най-малко вашата група. . . .

М. Хранов (л): . . . защото аз дори си спомням . . . (Шум всред земеделците) Аз не говоря за Вас лично. Вие не можете да ми ограничите правото да говоря. Ще се занимаваме с вашата розова култура, а не и с други въпроси! Не ви е срам! Аз мога да констатирам, че когато в среда вечерта тук комунистическата група предложи да се постави на дневен ред в четвъртък въпроса за репарациите, тук всички присъстващи опозиционни представители гласуваха за техното предложение. Аз бех един от тези, които беа тук, и гласувах.

Н. Георгиев (з): С двете ръце ще гласувам!

М. Хранов (л): Да се бега от дебати по репарациите — това във всеки случай не е правил никой и това не може да припишете във вреда на никоя опозиционна група. Следователно, ако комунистите правят един такъв протест, те сж сбъркали адреса, защото греха, за да не може да се разиска репарационния въпрос, е грех на болшинството, което определя дневния ред, а не на опозиционните групи. (Шум всред земеделците) И когато тая извънредна сесия биде свикана напоследък, ние сметаме, че тя ще се занимае с онези въпроси, които възбудват обществото и които го поставят в тревога, а между другото и с репарационния въпрос, който напоследък е доста усложнен и оста изострен. Ние сметаме, че по този въпрос ще станат дебати. Но вместо това, нам ни се поднасяха законопроекта на г. Каравацевски за розовата култура, той за горските концесии, и законопроекта за изменение и допълнение на углавното сждопроизводство на г. Петър Янев. Следователно, ако има отговорност, тая отговорност е именно на болшинството. Г. г. комунистите, вместо да обвиняват всички опозиционни групи, требаше да се насочат там. (Сочи земеделците). Е добре, буржоазната опозиция сега внася едно предложение до председателството на Камарата. Ние настояваме на това предложение: да се сложи незабавно на разискване въпроса за репарациите. Ние не можем да следваме аргументите на г. Ковачева.

Г. Колев (з): Защо не повикаш Радославова да се върне? Хиляди инвалиди и сираци оставихте! Безсрамни!

М. Хранов (л): Г. г. народни представители! Вие виждате кой не желае да се разиска по този въпрос. Г. Ковачев ви каза: „Нема нужда от дебати“. Ами ако нема нужда от дебати, то нема нужда и от Парламент, нема нужда и от власт — идете си събирайте житото. (Протести от земеделците). Докато правото на Парламент не е суспендирано с некой декрет от вашето правителство, вие немате право да отнемате правото на този Парламент да се изказва по големите и сждбоносни въпроси. Ако това е безразлично за вас, то не е безразлично за българския народ. И от името на тези интереси, които представляваме тук, ние настояваме да се гласува онова предложение, ние желаем да се открият дебати по репарационната проблема. Това е нашето предложение.

Председателя: Има думата народния представител г. Неделчо Георгиев.

Н. Георгиев (з): Г. г. народни представители! Започна се с предварителен въпрос и изглежда, че заседанието ще мине преди да се пристъпи към дневния ред. Вземам думата най-напред не да се очудвам, че от центъра си служат постоянно с клевети и с неистини, ами да констатирам и да види българския народ, че туй, с което отначалото се почна тук, и всъщност, което се говори, е само една лъжа. Най-напред всичките преждеговоривши от блока . . .

Некой от земеделците: Кой блок — черния ли?

Н. Георгиев (з): . . . излезоха да обвиняват правителството, че свикало Камарата преимуществено за разрешаване на репарационния въпрос и за разрешение на въпроса за народната просвета. Нека един от тези господа има сурата да излезе да каже, къде правителството казва, че свиква Парламента за това — кажете, за да го знае българския народ?

Т. Теодоров (о): Ами защо го свикахте?

Н. Георгиев (з): Кажете на народа, къде правителството е казало, че то свиква Камарата по тези въпроси?

Д. Христов (о): За отдаване горите на концесия ли свикахте Камарата?

Н. Георгиев (з): Обвиняват правителството, че не искало да сложи на разискване въпроса за репарациите.

Д. Христов (о): Министъра, щом се откри заседанието . . . (Глъчка)

Н. Георгиев (з): Та това не е ли лъжа да го твърдите, туй не е ли абсурд, когато г. министъра на финансите, преди да повика по един представител от всички групи, сам пожела да се открият дебати по въпроса в Парламента. Вие, които сте причина за нещастията на българския народ . . .

Д. Христов (о): Откъде пакъде?

Некой от земеделците: А-а-а! (Смех) Откъде на къде ли? Не Ви ли е срам?

В. Гарвански (з): (Към Д. Христов) Мъжчи, бе мерзавцо!

Н. Георгиев (з): Виждате ли? Един бивш министър на България, който предизвика 16 юний, катастрофата на България (Ръкопляскане от земеделците), да ви казва „откъде пакъде“ и вие го търпите да дойде тук в този Парламент . . . (Глъчка)

Д. Христов (о): Защо не? Направете това нещо.

Н. Георгиев (з): Когато г. финансовия министър каза: „Нека се открият дебати по въпроса“, хората, виновници за нещастията на България, казаха: „Не сме готови“. Г. г. народни представители! Нека народа чуе и разбере, не че те не сж готови, но че те нямат субат да излезат да критикуват тия въпроси, за съществуването на които те сж главните виновници. (Ръкопляскане от земеделците) Какво ще разискват те тук? Ще плати народа ли? От чий джоб — ето те там мъжчат. Те всички казват — както и г. Фаленхехт — че България днес не може да плати, а в „Препорец“ още с пристигането на Репарационната комисиия писа, че българския народ с отворени обятия чакал да дойде тая комисиия в България, за да турила ред и докара спасение.

Н. Мушанов (д): Това Стамболийски го каза, че глупавия народ ще плаща, а не „Препорец“.

Д. Христов (о): Сега преди малко го каза г. министър Манолов.

Н. Георгиев (з): Това било пастие за България: да дойде тук Репарационна комисиия, на която България плаща по 150 милиона лева годишно!

Н. Мушанов (д): В „Препорец“ не казва това. Ти не можеш да четеш в „Препорец“.

В. Драганов (з): (Към центъра) Вашия вестник пише, че на земеделците трябва да се наложат данъци. Вие мислите, че като вашите каси сж пълни с пари, то и тия на народа сж пълни. Засрамете се от този народ!

Председателя: Искат да обржнат чорапите! (Пререкания между В. Драганов и обединистите. Голема глъчка. В. Драганов се нахвърля върху С. Лафчиев и се сбиват. Около тях се натрупват народни представители и ги разтърват)

Г. Данаилов (д): Тя ще се свърши асъл с бой!

Н. Георгиев (з): (Вжразява нещо)

Г. Данаилов (д): (Към Н. Георгиев) Ти като приказваш такива приказки — тези криви, онези криви — разбира се.

Некой от демократите: Председателя гледа и се смее!

Ю. Ганчев (о): И това ще се отбележи в дневника. (Глъчка)

Председателя: (Силно звъни) Моля, г-да!

Министър М. Турлаков: Г. Неделчо Георгиев! Завършете!

Н. Георгиев (з): Г. г. народни представители! Тия, които днес казват, че правителството не позволява да се дебатира по този въпрос . . .

Н. Мушанов (д): Тук се нанесоха два удара. Това не е Народно събрание, щом в него се бият народни представители. Протестираме!

Ю. Вълков (з): Вие нанесохте на България такъв удар, който да се чувствава докато тя съществува, а сега протестирате за некакви удари!

Председателя: Седнете си на местата, г-да!

Н. Мушанов (д): Тук се нанесоха два удара! Това е недостойно, това е скандално да бият човека.

Ю. Вълков (з): Никой не го е бил. Добре, че се явяван защитник на Димитър Христов.

Н. Мушанов (д): Аз се явявам защитник на Парламента! Това, което вършите, е недостойно, е скандално. (Скарване между В. Драганов и С. Лафчиев)

В. Драганов (з): Г. председателю! Нека Лафчиев си оттегли думите, че аз сжм бил хайдутин, или ще се саморазправя с него още сега. Заявявам, че аз не сжм хайдутин като тех, не сжм убил никого, не сжм обрал никого — заявявам го публично тук, в Парламента. Нека си оттегли думите!

Председателя: Кой да си оттегли думите?

Некой от земеделците: Лафчиев.

С. Лафчиев (о): Аз го нарекох такъв и в следната сесия на Народното събрание ще го докажа с документи, . . .

От земеделците: Сега, сега!

С. Лафчиев (о): . . . взети от околийското управление в Ямбол за онова, което той е вършил като полицай през време на войната.

От земеделците: А-а-а!

В. Драганов (з): Да си оттегли думите, защото ще се разправя с него още сега! Аз не сжм хайдутин, аз не сжм осжждан и никога не сжм давал под сжд.

Ю. Вълков (з): Когато го докаже нека го обвинява. (Глъчка)

Председателя: (Звъни) Моля, г-да!

Н. Мушанов (д): Г. председателю! Моля да накажете онзи, който нанесе два удара на г. Димитър Христов — това е скандално за Народното събрание.

Некой от земеделците: Мжлчи, бе!

Н. Мушанов (д): Ето на, скъса му жилетката и го ударих два пхти по главата. Това не може да става в Парламента; Вие не можете да го оставите така.

Ю. Вълков (з): Той не е ударен, защото не протестира. Вие, ако сте защитник, отидете в „Славянска беседа“.

Д. Христов (о): Безсрамник! Аз ще взема думата по този въпрос и ще се отнеса лично към г. министър Турлакова.

Председателя: Моля, г-да!

Н. Георгиев (з): Г. г. народни представители! Обвиняват правителството, че не искало да постави на разискване въпроса за репарациите, че то избегвало този въпрос. Верно ли е това? Та правителството колко пъти заяви през пресата и тук в Парламента, както и с контра нотите, които подаде до Репарационната комисия, че България не е в положение да плати и че правителството иска отсрочка, иска намаление. И завчера г. министър на финансите ви заяви, че българското правителство предявява своите контра искания съгласно Виенския договор за туй, което е взето от България. Те не че искат да се дебатира тук какво да стане с репарациите; теж ги боли друго.

Некой от земеделците: Тех ги боли, че датата мина.

Н. Георгиев (з): Право забелеза нашия другар, че теж ги боли, заедно датата за идването на власт на черния олох е минала и нема сега с какво да лъжат българския народ.

Та вие казвате, че правителството отказвало да се разисква репарационния въпрос? Вие питаете ли българския народ, дадохте ли му възможност да разисква, когато го пратихте на касаницата да го изонете?

Некой от центъра: То е друг въпрос.

Н. Георгиев (з): Задават ли си вие и другия въпрос: кои сж виновниците за нещастията на нашата страна? Българския народ иска да се отговори на този въпрос, а не на въпроса за репарациите.

По-нататък те свързват този въпрос с въпроса за закриването на Университета, като твърдят, че Университетът е закрит и че правителството е виновника за това. Според мен той не е закрит, а стачкуващите професори стават причина той да се закрие. Кои пакара професорите да стачкуват? Правителството ли? Гаднялната партия, когато се почувствува толкова голема — както мухата искала да свали оивола, като му кацнала на ухото: „Или ще легаш или ще те скобят“ — когато се почувствува толкова силна, казвам, каза си: чакай да взема професорското тело и тогава правителството сигурно ще падне. Това ли сж хората на науката, това ли преследва Университета, г. Чадеухехт? Сега ли ви дойде на ум да мислите за българската младеж и за българския народ и сте дошли тук да приказвате, че имало разбойници в България, че имало кражби и убиства? Гне всички, заедно с вас, заедно сме целия български народ се възмуцаваме, че има разбойници в България, но отговаряте ли си защо има тези разбойници, кои сж създали тези условия и аджеба тези разбойници ли сж поголеми . . .

Н. Савчев (р): Нема кой да ги лови.

Г. Колев (з): С какво да ги лови?

Н. Георгиев (з): . . . или ония, които станаха причина да останат 200 хиляди гроба на бойното поле? Какво ще кажете за тези разбойници от 1918 г., когато с австрийски и с германски войски избиха пред Захарната фабрика български граждани, български ранени войници? Помалки разбойници ли сте вие от сегашните? И днес сжщите тези разбойници, които избиваха българския народ сже чужди войски край София, идат да приказват за раз-

бойници и да искат да дойдат на власт да гонят разбойниците.

Некой от земеделците: Да гонят себе си.

Н. Георгиев (з): Г. г. народни представители! Засрамете се, оставете народа да сложи своята преценка, престанете да го лъжете, че 5—10 дена остават за падането на правителството. Правителствата на България могат да падат, но вие никога нема да дойдете на власт. Разберете го веднаж завинаги. (Ръжкоплескане от земеделците)

Председателя: Г. г. народни представители! Тук има направени две предложения — едно от г. министъра на финансите и друго от народния представител г. Апостол Урумов. Ще гласуваме предложенията по реда, по който сж постъпили. Първо е предложението на г. министъра на финансите. Той предлага да минем към разглеждането на точка пета от дневния ред.

Н. Мушанов (д): Моля, прочетете в какво се състои и второто предложение.

Председателя: Които присмат предложението на г. министъра на финансите, моля, да вдигнат ръжка. Мнозинство, Съборният приема.

Има думата г. министъра на финансите. (Тронане по банките от центъра)

Д. Христов (о): Г. председателю! Мен ми нанесоха пообои и аз трябва да се защитя. Искам думата.

Председателя: (Звъни) Председателството знае. Ще Ви дам думата после.

Д. Христов (о): Аз моля г. министъра да се занимае с този въпрос.

Министър М. Турлаков: Г. г. народни представители! След ония деоаги, които се повдигнаха по повод протеста на г. Сакаров, дълж е и на мен да кажа няколко думи по въпросите, които се преплетоха тук и които се повдигнаха от разни страни. Преди всичко най-напред да се защитаме. Истина ли е, че репарационния въпрос не е повдиган в тази камара; истина ли е, че не сж ставали разисквания по него; истина ли е, че Народното събрание е в състояние да го реши с едни разисквания, . . .

Н. Георгиев (з): И че правителството нема становище?

Министър М. Турлаков: . . . истина ли е, че правителството нема становище, или е истина, че други немаат по-положително и определено становище? Аз искам да се спира на тези въпроси.

Г. г. народни представители! Вие знаете, че ние дадохме тук обширни обяснения по репарационния въпрос и определихме едно становище на правителството не само при отчета по Генуезката конференция, но и при много други случаи. От миналата година вие имате ясно и определено становището на българското правителство — че България, оез да отрича измъненето на договорите, ще изпълни от тех онова, което е длъжна да изпълни и не само което е длъжна, но което е в положение да изпълни. Базирайки се както на своите задължения по договора за мир, тъй сжщо и на своите права по този договор, българското правителство, чрез устата на министър-председателя и чрез моята декларация, както при отчета за Генуезката конференция, тъй сжщо и при други случаи е казало своята дума. То я каза и в неколкото встъпителни думи при започване заседанията напоследък. Но какво исках аз с онзи апел, както казват некои господа, какво исках да предизвикам от този Парламент? Не да разрешим репарационния въпрос — и цела година да го разискваме, ако нашите сили и нашите права, осветени от договора, не сж в положение да наложат нещо противно, ние не сме в положение да заличим задълженията ни по договора и репарациите. Но аз се спирам на този въпрос: какво ние целехме, какво сооствено исках аз да предизвикам? Аз исках да предизвикам едно нещо. За мене декларацията и становището на тези от крайната левица сж ясни и категорични — то е било всекога едно и сжщо: никакъв договор, никакви плащания или ако има нещо за плащане, да одерем буржоата, да конфискуваме богатствата им и да плащаме.

От комунистите: Така!

Министър М. Турлаков: Становището на правителството болшинство тоже ви е известно. Правителството заяви открито, че то не приема конвенцията, че то не може да приеме да даде като гаранция, като залог митническите приходи. Това беше становището на правителството и по това становище аз исках да чуя вашата дума. Това беше конкретния въпрос. Вие отклонихте въпроса.

Н. Георгиев (з): Отказаха!

Н. Мушанов (д): Защо не дадохте на г. Ляпчева да говори?

Председателя: (Звъни)

Министър М. Турлаков: Спрете се, г. Мушанов! Не бързайте. Ще кажа думата си и по този въпрос. Вие отклонихте въпроса — как? В момента, когато г. Ляпчев е говорил, аз не бех тук, бех излезъл, за да чуя едно последно разяснение върху последната нота, която ви четох. Има ли нещо тайно в отношенията на правителството с Репарационната комисия? Има ли нещо тайно дори в неговата писмена кореспонденция с Репарационната комисия? По-рано, ако си спомняте, когато говори министър Даскалов веднаж, тук ви се четоха почти текстуално, буквално всички ноти, както сж текли. Последните ноти, които получихме от комисията, ви прочетох тук. Какво искахме ние? Искахме да чуем вашето мнение: одобрявате ли това становище на правителството или не. Не че вие ще дадете сила на правителството, не че с вашата декларация ще се разреши репарационната проблема, но аз исках да ви поставя един вид на открито, да кажете ясно и категорично да или не. Г. Пастухов поиска — може би да е имал своите съображения — да постави няколко въпроса. Г. Ляпчев го последва с въпроси. В мое отсъствие председателството и колегите, които сж били тук, сж се съгласили да се изслушат вашите въпроси в едно частно заседание от представителите на групите. Какво целеха тези разяснения? Какво скришно или тайно, неспособно имаше тук? Нищо. Искаха да си кажем нещо така по-интимно, псмежду ни. Е, г. г. народни представители, представители на групите, на партиите дойдоха, казах им почти снова, което казах тук, с малки некои прибавки, които от политическа деликатност не бива да се приказват тука. Не че сме заобиколили в нашите разисквания, но може би в едно съвещание начина на изражение може да бъде по-друго-яче, а тук да бъде в друга форма. Какво беше последното заключение? Недейте отрича, г-да — ония, които идваха — че в края на крайщата, преди да вдигнем частното заседание, когато поисках да зная техното мнение и ги запитах: „Е, г-да, кажете, след тези обяснения по въпроса да го сложим ли на разглеждане, да приказваме ли или не“? Г. Буров и други, които беа най-подире, струва ми се г. Кабакчиев или Пастухов, прибърза да излезе да каже: „Нека остане; да не се слага за среда, да попитаме групите си“. В заседанието в среда, когато те предлагаша, вашите групи още не беа си казали думата и тук не си казах думата. В дневниците ще се намери отбелезано, че никой от вас не излезе да каже категорично и открито: готови сме с мнението на нашата група, ще говорим. Затуй остана въпроса.

Но, г. г. народни представители, аз преминавам по-нататък на друг един въпрос, аз искам да задам друг въпрос: ще разрешим ли ние с разискванията репарационния въпрос? От друга страна искам да извадя пред вас заключение от фактите какво е становището на господата от центъра, към които собствено према и явно аз правих апел, когато открих първото заседание, при първия дневен ред. Какво беше техното мнение? Г-да! Техното мнение не го чух категорично нито в съвещанието, нито го виждам в програмата им, нито в платформата, с която се сдружават, за да вземат властта от други. В нея нито дума не е казано за репарационния въпрос и за тези отношения.

П. Димов (з): Там има разделение на земите.

Министър М. Турлаков: Ясно е, следователно, и за вас, и за българския народ, че когато дойде този въпрос

— понеже сметат, че с него може да се качват и свалят правителства и г. Фаденхехт тук ви го заяви — ясно е, че те искат да употребят малко адвокатски уйдурлук и, следователно, когато им е удобно, могат да говорят нейде, където и да бъде или след време така или иначе по този въпрос, но когато е въпрос да се вземе определено становище, да се даде ясна декларация, те го избегват, защото сметат да не си запушват вратичката.

Д-р Й. Фаденхехт (р): Г. Турлаков! Всички Ви заявиха, че нема да приемат конвенцията.

Министър М. Турлаков: Вие в общи думи може да казвате за конвенцията, но аз исках да знам от вас вие одобрявате ли становището на правителството да отхвърли или да не приеме конвенцията, одобрявате ли това или не? Одобрявате ли или на мнение ли сте, че правителството е направило добре, като отказва да даде митническите приходи като гаранция за изпълнение репарационния пълг? Вие това не правихте и сега не го правите. И когато се съвещавахме, г. Теодоров го осукваше половина час, без да каже така или иначе. Напротив, искаше да каже — това разбрах от него — че ако дойде работата дин до спогодба, т. е. ако е ние да дейдем вместо вас, можем да направим тази работа. Но тук нема тук куража да го кажат.

Т. Теодоров (о): Аз сжм против конвенцията и хубаво сте направили, че сте я отхвърлили. Но аз Ви казах, че вие действувате неразумно като не сте възбудили въпроса за определяне на размерите и сте се заловили да определяте гаранция, без да знаете размерите. Ако не сте ме разбрали, аз Ви съжалявам.

Министър М. Турлаков: Извинително е за Вас, защото сте малко глух и не сте чули, когато се четоха нотите.

Т. Теодоров (о): Аз казах ли, че сме против конвенцията и че сте направили хубаво, като сте я отхвърлили? Чуехте ли го Вие? Не е верно, че сжм мълчал. Напротив, казах, Ви . . .

Председателя: (Звъни)

Министър М. Турлаков: Ако вие сте слушали нотите, които ви се четоха, щехте да знаете, че този въпрос се повдига. Ако сте слушали или ако можехте да чуете, щехте да чуете от нотите, че този въпрос не един път, ами три пъти от есенен досега е повдиган и напоследък, в отговор на последната нота, за четвърти път.

Т. Теодоров (о): Аз настоявам на него и сега.

Министър М. Турлаков: Г. Теодоров! Ние не само сме повдигали този въпрос, ами напоследък ясно и категорично сме претявили нашите искания. И затова господата имаха доблестта даже да благодарят, че чуват една ясна и откровена дума: „Това не може; това предявявате, вземаме си бележка от него“. Ние сме предявили нашите искания и пак ви заявявам тук, аз не се страхувам толкова, колкото вие предполагате, защото този въпрос не е само на България, той не тежи само на победените, той тежи на целия свет и от там е крайният оптимизъм, в който вие ме обвинявате. Аз сметам, че по този въпрос ние сме на право становище, защото договора с колкото и много, прекалено много задължения да ни натоварва, ние имаме права и ние стъпваме на нашите права. Ето защо аз сметам не да приказваме тук с какво ще платим, а очаквах от вас декларция. Понеже вие не дадохте такава, . . .

Т. Теодоров (о): Дадохме.

Министър М. Турлаков: . . . понеже вие немахте тази доблест, затуй въпроса се отложи.

Спирам се сега на последния въпрос — един въпрос, повдигнат тук от г. Фаденхехт — и обръщам вниманието на народното представителство от най-крайната десница до крайната левица, да обкрне и то добре внимание на него. Г. Фаденхехт искаше да извлече тук следното заключение: изглежда, казва, че въпросите може-би и да сж разглеждани тжй-онжй, ама като-че-ли комисията нема доверие в правителството и затуй въпросите излезоха така, т. е. искаше да каже, че заключе-

ието от това естествено следва: ако е една друга власт, едно друго правителство, в което те могат да имат доверие, ако е напр. г. Теодоров или г. Фаденхехт, едип от тех, ще имат доверие и работата ще тръгне в ред. Г. г. народни представители! Аз мисля, че такива мисли или такива поводи би требвало най-малко да се изнасят в Парламента и да се смета, че по такива причини правителствата у нас трябва да падат и да се качват. Когато чужденците, въпреки каквито и да е законни, договорни постановления да пребивават тук, когато въз основа на техното мнение или разположение искаме да качваме или да сваляме правителства, аз мисля, че е свършено е независимостта. (Ръкоплескане от земеделците)

Д-р Й. Фаденхехт (р): Поставена пред по-силния, не бива да отстъпвате, а трябва да си отидете, и ще дойдат други, които нема да отстъпят.

Министър М. Турлаков: Г. г. народни представители! Аз мисля, че и последния неприятел, че и последния противник на едно българско правителство, когато подозре или когато се усъмни в такива желаниа или наклонности на чужденеца, в каквато и власт да е облекен той тук, трябва да се противопостави, а не от това да се очакват или да се дават тълкувания за качване или сваляне на правителството. Г. г. народни представители! Аз мисля, че репарационния въпрос може да сваля и да качва правителства, но не по такива поводи и не по такива съображения. Репарационния въпрос е въпрос не само на правителството; той е въпрос на целия български народ. Но аз съм уседен, че заради репарационния въпрос или заради разположението на този или онзи, България нема да се докара до таква положение, че от външни чужденци да стават качвания и сваляния на правителствата. Аз съм уседен и имам всичките основания да се надевам, че които и да е съ, каквито и разположения да имат, това нема да го поставят като мотиви в своята дейност. Те могат да изявят известни разположения към този или онзи българин, или той властник или не, но от това, уседен съм, че никога не ще искат да правят капитал и такъв въпрос, от който да зависи дали да дойде или не това или онова правителство.

Сега, ако се спрем на въпроса защо известни неща съ дошли дотам, че стават по-остри или по-мекки в даден момент, ще видим, че това нещо може да се корени в темперамента на отделните хора, но то се корени още и в манталитета или в единението, в еднаквостта на манталитета на дадени хора, които представляват тая външна власт тук, и на други, които съ и представлявали некога в България като българска власт. Ъ, ако нашата финансова програма е в нещо негодна, няма вие трябва да сметате, че правителството трябва да си отиде, за да дойде друго, което има същия манталитет, значи същата програма? Заради туй, което се повдигаше и което се изтъкваше тук от г. Ляпчева за кой колко да се облага или колко е бил облаган в опези времена, заради туй ли, казвам, правителството трябва да отстъпи, за да дойде богоспасяемия черен олок, та в еднаквото си разбираие съе чужденците да спасява България? Г. г. народни представители! Всичките тези приказки, според мене, съ . . .

Н. Георгиев (з): Само лъжа.

Министър М. Турлаков: . . . само за да се намери какво да се каже. Колкото и да сме хора с такт, с програмни схващания, с идеи, когато се касае до действителността и на най-големите, тези, които съ в еднакво мислене или в единение, пак имат известно различие, от него капитал за обществените, за народните интереси не бива да правим. Една поговорка на един писател, на един философ казва: „Има толкова и толкова религии, според писателите, според учените, но нема в една религия трима, които еднакво да верват или еднакво да тълкуват и разбират религията“. Ако се спираме на въпроса като този, кое разбираие е по-удобно на чужденеца или на този или на онзи силен пред нас, ние правим най-големо престъпление към нас с това. Аз мисля, че именно по тези съображения този въпрос не трябва да се повдига.

Д-р Й. Фаденхехт (р): Изпочавайте, г. министри; моята мисъл не беше да угаждате на чужденците. (Тропане от земеделците)

Председателя: (Звъни)

Министър М. Турлаков: Да приемем, че едно правителство е готово да се оттегли, без да подпише една конвенция. Г. г. народни представители! Българската Камара, в заседанието си от началото на м. юлий по повод нашите отчети за конференцията в Генуа имаше общите становища — защото тук се казва за общите работи — на отделните групи по въпроса, който ни занимава. Сега казват, че въпроса бил дошъл в много остра форма. Аз пак казвам, че напротив, според моето разбиране, сега не е в най-острата форма, той премина по-остри форми и аз мисля, че той отива вече към уталожване. Но във всеки случай, без да казвам голема дума, аз искам да кажа, че ние не сме избегвали случая да се занимаем с репарационния въпрос. В първите заседания при бъдащото откриване на сесията ние ще имаме възможност — ако събитията нещо не излезат из релсите и не заявят нещо друго — пак да разискваме. Ако с нашите разисквания сега ние можем да отклоним всичките опези наредби или съвещения, които стават в Лондон или Париж, тогава нека разискваме два месеца. Обаче каквото и да приказваме, ние нема да отместим този или онзи камък от големите въпроси, които те ще слагат и ще разискват. Ъто защо аз мисля, че напразно бежа тези горещи спорове по този въпрос, че тъй станало или инак станало с него. Във всеки случай истината е тази, която ви изложих, и аз ви моля да преминем към т. 5 от дневния ред, за да не мине днешното заседание без нищо. (Ръкоплескане от земеделците)

Председателя: Има думата народния представител г. Димитър Христов за лично обяснение.

Д. Христов (о): Г. г. народни представители! Както знаете, преди малко стана един инцидент: севлиевския народен представител г. Васил Драганов се скара с народния представител г. Стефан Лафчиев и работата дойде до бой. Аз отидох към г. Драганова и работата дойде до бой. Аз се оожрнах тогава към г. Коева и към други народни представители да ги моля да не се разправят с побойца сега, в края на сесията. Абсолютно никому не съм казал осжърбителна дума. Народния представител г. Коев в отговор на това ми нанесе два удара върху главата. Това е трети път, сир. г. Коев се оказа сега рецидивист. Аз не намерих защита и в председателството.

Заявявам на г. Коева, че с такива безчинства и беззакония, които не се наказват по законния път — г. Коев да си вземе добра бележка — се създава анархия, която е нежелателна, от последиците на която той трябва да тегли. При такъв ред на работите, г. г. народни представители, не върви. Аз протестирам и пред председателството, че един народен представител ме нападна без да съм го обидил в дадения случай.

Председателя: Има думата народния представител г. Станю Коев за лично обяснение.

С. Коев (з): Г. г. народни представители! Който е бил свидетел на дългите разисквания не само днес, ами и в миналото, и е следил поведението на г. Христова, може много добре да си направи заключението какво би заслужил той. Г-да! Аз съм един от последните народни представители, а г. Христов един от първите, член от кабинета на онова време, който създаде първата катастрофа на България. Мене ми се струва, че той в един момент, какъвто е този, да дава обяснения и да твърди какво ние, представителите на земеделския народ, сме виновати за погромите и всичко онова, което днес . . .

Д. Христов (о): (Възразява нещо)

С. Коев (з): Моля Ви се. Аз ще дам моя отговор спокойно и ако Вашата съвест е чиста, аз желая да седите спокойно и да не мърдате, без да съм Ви наближил. — Г. г. народни представители! Той ме обвинява, че аз съм го бил. Ако аз бех го бил, той не щеше да има възможност да дава обяснения. Аз видех, че той отива да бие квестора Драганов и аз като отивах да разтърва тази пречка и понеже го бех хванал за яката — да бъдем искрени и откровенни — която е съжсана сега, неговите другари г. Миланов и други ме дръпнаха и тя се съжса.

Д. Христов (о): Рецидивист!

Д-р К. Миланов (о): Ние не те дръпнахме.

Д. Христов (о): Г. Турлаков, г. министре на финансите! Вие се смеете пред тези печални сцени!

Министър М. Турлаков: Аз не видех даже какво стана. (Голема глжчка)

Председател: (Силно звъни)

С. Коев (з): Г. г. народни представители! Има да заявя още едно: той ми се заканва. Аз приемам неговата закана.

Д. Христов (о): Аз не се заканвам, но Ви казвам, че от такива побойща, които се упражняват в Народното събрание, последиците сж нежелателни и трябва да избегваме такива похвати, които внасят анархия — ето какво заявявам. И мене ми е чудно, че Вие имате смелостта като побойник рецидивист да стъпите още в нашата среда! (Глжчка)

Председател: Моля, г-да, оставете г. Коева да свърши.

С. Коев (з): Г. г. народни представители! От глупавия ум на г. Христов и на неговите другари...

Д. Христов (о): Глупав си ти.

С. Коев (з): ... още в 1912/1913 г. аз наравно с всички бех в оконите и сжм видел как от техните дървени дипломати и от техните умове сж свалени български глави. Мене ми се струва, че той с това се отърва с малко.

Г. Данаилов (д): Значи в Народното събрание трябва да се наказват бившите министри! Г. председателю! Вие требваше най-малко да му обхрнете вниманието.

С. Коев (з): Г-да! Аз не искам да се заканвам. Българският народ ще каже своята дума. (Възражения от центъра) Вие трябва да знаете, че ние сме негови представители и ще защитаваме неговите права, неговите интереси. Ако вие с вашите пари от банките можете да водите борба с простени и непростени спедства, позволете на нас, сжюзени с народа, да кажем нашата дума, когато му дойде момента. Аз сметам, че не сжм го бил. (Възражения от центъра)

Председател: Моля, Председателството порицава дейността на онези народни представители, които не спазват дисциплинатата на Парламента.

Минаваме към дневния ред.

Точка 5. от дневния ред е одобрение предложението за приемане на държавна служба по Министерството на народното просвещение чужденци, руски подданици.

Моля г. секретаря да го прочете.

А. Урумов (о): Г. председателю! Поднесохме едно предложение, подписано от десет души народни представители.

Председател: Да. Аз го събжих.

А. Урумов (о): Моля да се прочете.

Председател: Моля Ви се. — За изменение на дневния ред беха постъпили три предложения: първото беше на г. министра, второто — на г. Сакарова и третото беше вашето.

А. Урумов (о): Да се прочете!

Председател: И аз ги гласувах по ред.

А. Урумов (о): Не сте ги гласували.

Председател: Гласувах първото — на г. министра — и минахмe към дневния ред.

А. Урумов (о): Моля да се прочете нашето предложение, за да знаят народните представители какво предложение правим. Дайте го на гласуване!

Председател: Правихте предложението за изменение на дневния ред. Сжко такова предложение направи и г. Сакаров.

Н. Мушанов (д): Правим предложение да се прередни дневния ред, като веднага се пристъпи към разискване въпросите: по репарациите, по университетската криза и по интерпелацията за политическите убийства. Кажете предложението тук на Народното събрание.

Председател: Когато се качите на това място, тогава ще разпоредите Вие. Сега Парламентът е дал на мене това право и аз го използвам от името на Парламента. Има думата г. секретаря.

А. Урумов (о): Това не е Парламент!

Председател: Я излезте вжн да се успокоите!

Н. Мушанов (д): Г. председателю! Като не поставите предложението на гласуване, не можете да обвинявате някой народен представител.

Председател: Г. Мушанов! Седнете на местото си; недете прави обструкция.

Н. Мушанов (д): Поставете на гласуване предложението за разискване въпросите: за репарациите, за университетската криза и за политическите убийства.

Председател: Права Ви оележка! Недейте предизвиква!

Н. Мушанов (д): Вие сте длжжни да го поставите на гласуване.

Председател: Моля г. г. квесторите да вдвооят ред.

Министър М. Турлаков: Вие знаете, че въпрос, който не е на дневен ред, се гласува в края на заседанието.

И. Стоянов (р): Трeбва да се гласува, а не г. министъра на железниците да се смее и да се заоавлява.

Н. Мушанов (д): (Казва нещо)

Председател: Недейте става дете, г. Мушанов. Вие сте били толкова време в Парламента и знаете, че дневния ред се изменява по предложения.

И. Мушанов (д): Аз не искам нищо невжможно и незаконно.

Председател: Беха постъпили три предложения. Първото беше на г. министра на финансите, което се и прне, а другите се счетоха за пронадали.

Н. Мушанов (д): Може ли да не се събщи предложението, което е дадено?

Секретар А. Веговски (з): (Чете)

„ПРЕДЛОЖЕНИЕ

за приемане на държавна служба по Министерството на народното просвещение чужденци — руски подданици.

Г. г. народни представители! Пред вид на това, че машинните инженери — български подданици сж малко и не вслчки приемат да постъпят на служба като учители в държавните механико-технически училища, а така сжко, че нема български подданици достатъчно подготвени за оркестранта при народната опера или такива, на които да се възложи дирижирането и режисурството на сжщата, министерството се виде принудено да потърси такива измежду русите оежанци в страната, като използва специалната им подготовка за нуждите на държавата; да им даде и възможност с подоаване на подготовката им работа да изкарат прехраната си през стоенето им в страната.

Вжз основа на горното и сжгласно с последната алинея на чл. 5 от закона за държавните служители ви моля да одобрите чрез гласуване приложеното решение за приемане временно на държавна служба изброените в решението чужденци — руски подданици.

София, 19 юни 1922 г.

Министър на народното просвещение:

Ст. Омарчевски.

„ПРОЕКТОРЕШЕНИЕ

за приемане временно на държавна служба по ведомството на Министерството на народното просвещение руски подданици.

Разрешава се на Министерството на народното просвещение да приема на държавна служба за време не повече от три години следните чужденци руски подданици: инженер Роман Евгениевич Столица, инженер Иван Евгениевич Кожемякин, инженер Николай Александрович Лесел, инженер Андрей Владимирович Ирксовски, инженер Владимир Еврафович Пестов, инженер Владимир Сергеевич Беловски, Ханс Кох, Йосиф Ступел, Карл Зуска, Л. Крауптман М. М. Златин, Николай Веков, Теодор С. Бочарников, Сем. Б. Суботников, А. Ал. Потемкин, Юрий Яковлев, Д. Бурзунов и П. Т. Чистаховски.

Председателя: Полагам на гласуване предложението за приемане на държавна служба по Министерството на народното просвещение чужденци — руски подданици. Които приемат това предложение, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

М. Неков (к): Какви сж тия руски подданици?

Некой от центъра: Професорите ще се уволнят и ще назначат други.

Председателя: Те сж напуснали вече.

Министър М. Турлаков: Прави предложение да се мине на т. 9. от дневния ред.

Председателя: Има предложение от г. министра на финансите да се мине към т. 9. от дневния ред. Които приемат това предложение, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме към т. 9. от дневния ред — първо четене законопроекта за допълнение закона за заселване бежанците и обезпечаване поминъка им.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретар Х. Веговски (з): (Чете)

„ЗАКОНПРОЕКТ

за допълнение закона за заселване бежанците и обезпечаване поминъка им.

„1. — Към точка 3 на чл. 3 се добавя следната забележка:

„Забележка. Тази точка и постановлението на Министерския съвет към нея № 163 от 6 октомври 1921 г. се отнасят и за признатите инвалиди, вдовиците или сираците на починалите военно-служещи в последните войни, които сж получили, или ще получат места за сграждане жилища за собствени нужди.

„2. — Към чл. 23 се добавя нов чл. 23а.

„Под гаранция на държавата, Българската земеделска банка отпуска личен заем и на инвалидите, вдовиците или сираците на починалите военно-служещи в последните войни, които сж получили, или ще получат места за сграждане жилища за собствени нужди в размер до сто хиляди лева и ипотечен такъв в размер на 60% от стойността на постройката с местото.

„За начина на контролиране отпуснатите суми Министерството на вътрешните работи и народното здраве да издаде специален правилник“.

Министър М. Турлаков: Ако се разисква, г-да, ще оттегля законопроекта. На второ четене ще говорите колкото искате.

Д-р Н. Сакаров (к): Немаме нищо против. Само да се прибавят думите „и родителите“.

Министър М. Турлаков: На второ четене, г-да, ще предлагате каквито искате поправки.

Д-р А. Гиргинов (д): Ние искаме да говорим.

Министър М. Турлаков: Нема време да говорите.

Д-р А. Гиргинов (д): Как нема време?

Министър М. Турлаков: Е добре, тогава нема да мине законопроекта, ще го оттегля.

Д-р Н. Сакаров (к): Ние искаме да се гласува по принцип.

Министър М. Турлаков: Добре, сега да се гласува по принцип, а на второ четене сте свободни да говорите като на първо четене. (Глъчка)

Председателя: (Звъни) Моля ви се, г-да, чуйте ме! Има направено предложение да се направят допълнения в законопроекта, каквото е напр. предложението да влезат в категорията от ветераните и доброволците от дружината от опълченците при Шипка.

Има направено предложение, всичките тия поправки и разискванията по въпроса да станат на второ четене, като тогава се развият дебати както при първо четене, а сега да се гласува законопроекта само по принцип. Които приемат туй предложение, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Които приемат законопроекта за допълнение закона за заселване бежанците и обезпечаване поминъка им на първо четене, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Н. Пждарев (д): Искам думата.

Министър К. Томов: Утре.

Председателя: Има думата г. министъра на финансите.

Министър М. Турлаков: Г-да! Понеже предстои да се вдигнат заседанията, да се закрие сесията, . . .

Н. Пждарев (д): (Говори нещо, но не се чува от възраженията от земеделците и от продължително звънение от председателя)

Председателя: Моля, г. Пждарев, почакайте да чуем г. министра.

Н. Пждарев (д): Г. министъра беше в състояние да отговори досега на питането, което му отправихме.

Председателя: Моля г. г. квесторите да обуздаят г. Пждарева.

Квестор В. Драганов (з): (Отива при Н. Пждарев и го приканва към ред)

Председателя: Моля ви се. Председателството съобщава всички ония предложения, които сж постъпили до започване на заседанието, а постъпилите във време на заседанието, се съобщават в края на заседанието или на другия ден.

Н. Пждарев (д): На Вас беше дадено питането преди започване на заседанието, но Вие не го съобщихте.

Председателя: Седнете си на местото, г. Пждарев!

Министър М. Турлаков: Г. г. народни представители! Понеже предстои да се закрие сесията, аз моля народното представителство да се съгласи (Възражения от центъра); щото всички предложения и законопроекти, приети на първо четене и изобщи в каквото положение се намират сега, да се сметат в сила и за следующата сесия, . . .

Некой от представителите: Ами питанията?

Министър М. Турлаков: И питанията и запитванията — . . . за да не става нужда повторно да се правят разходи за отпечатването им на нова сметка. От това положение, в което се намират, да се почне оттам-нататък разглеждането им в следующата сесия.

Председателя: Които приемат това предложение на г. министра, моля, да си вдигнат ръката. Мнозинство, Събранието приема.

Има думата г. министъра на финансите.

И. Пждарев (д): Има питане за ходенето на Омарчевски в Бразилия! На това питане моля да се отговори.

Министър М. Турлаков: Г. г. народни представители! Председателствующия Министерския съвет, министъра на обществените сгради, пътищата и благоустройството г. Цанко Бакалов е получил от Негово Величество Царя следното писмо, което, понеже г. Бакалов е малко неразположен, ще прочета аз: (Чете)

„На основание чл. 130 от конституцията опълномощавам Ви да закрийте от мое име третата извънредна сесия на XIX-то обикновено Народно събрание.

София, 31 юлий 1922 г.

Борис III.”

Председателя: Обявявам третата извънредна сесия за закрыта. (Ръкоплескане от земеделците)

(Вдигнато в 7 ч. 30 м. вечерта)

Председател: **Н. АТАНАСОВ.**

Секретар: **И. ВЪЛКОВ**

Началникъ на Стенографското отделение: **Т. ГЪЛЪБОВ.**